

Esad Duraković

Imenovanje čovjeka i svijeta

I On pouči Adema imenima za stvari sve, potom ih izloži pred Meleke te reče: "Kažite mi vi njihove nazive, ako istinu govorite!"

(Kur'an, 2:31)

Rezime

Imenovanje je općenito čovjekova privilegija među živim bićima, o čemu govori i Kur'an. Nadijevanje imena je čin kojim se počinje odvijati vrlo složen proces personaliziranja osobe, njena individualizacija. Međutim, nadijevanjem imena ljudskom biću personaliziranje i individualizacija se istovremeno u značajnim aspektima ograničavaju budući da se izborom vlastitog imena osoba koja ga nosi identificira u različitim slojevima svoga socijalnog ostvarivanja i afirmiranja: u porodici, zatim u široj zajednici koja se identificira kao nacionalni entitet, sve do afirmiranja u širokim okvirima religijskog ili kulturalnog identiteta. U razmatranju ovoga dvostrukog djelovanja nadijevanja vlastitoga imena (u izgradnji personalnosti subjekta i istovremeno u izgradnji širih identiteta) posebnu pažnju ovdje posvećujem nadijevnju imena u bošnjačkom muslimanskom korpusu.

Ključne riječi: ime, nadijevanje imena, identitet: religijski, kulturalni.

VLASTITO IME MOŽE IMATI, u apstrakciji, prije nego što se nadjene, neko značenje, čak cijelo semantičko polje, što i jest slučaj s većinom bošnjačkih imena orijentalno-islamskoga porijekla. Ta značenja sadržana su, naravno, u svojoj lingvističkoj dimenziji, odvojena

od ljudske osobnosti – dakle, prije nego što stupe u posebnu fazu u kojoj, imenovanjem, čine velika naprezanja u pomjeranju svoje semantike, prilagođavajući se osobi, i osobnosti, s kojom stupaju u čvrst savez. U tome “lingvističkom stanju” “predosobnosti” semantem nije postao vlastito ime, nije stupio u akciju personaliziranja semanteme, pa se tako zadržava u domenu jezičke uopćenosti i sposobnosti da sintaksički ili gramatički realizira vrlo različite odnose s drugim jezičkim jedinicama te da tako na brojne načine i uspješno prevladava svoju uopćenost. Na tome nivou se može govoriti o semantici, o sintaktici, gramatici, čak o stilistici i o drugim oblastima koje pripadaju domenu lingvistike. Međutim, kada se određeni semantem preobražava u vlastito ime, zbiva se nešto posebno, i to u više smjerova.

Prije svega, valja podsjetiti da je nadijevanje imena u svim kulturama koje su nam poznate izuzetan čin, bilo da je podignut na nivo (religijske) ritualne posvećenosti, bilo ateističkog slavlja/svetkovine (ni ateistički nazivi toga čina nisu uspjeli umaći njegovome sakralnom ishodištu). Nisu u svim kulturama isti odnosi prema nadijevanju imena, iako je taj čin svuda izuzetno važan. U nekim primitivnim kulturama osobi se daje, pored jednoga “javnog”, i “tajno” ime zato da se zle više sile ne bi domogle osobe, preko njenoga imena. U islamskoj kulturi, nadijevanje imena je svečan vjerski čin, jer se daje djetetu uz učenje ezana na desno i ikameta na lijevo uho te uz učenje prigodne dove.

Takav ritual je u vezi – makar ljudi i ne bili svjesni toga u svakome trenutku – sa kozmički važnim, sa sudbinskim činom *imenovanja* kako je predstavljeno u *Kur'anu*.¹ Naime, u suri iz koje je naveden citat na početku ovoga teksta kazuje se kako je sposobnost imenovanja bila ključni Božiji Argument u Njegovoj Odluci da učini Čovjeka Svojim namjesnikom na Zemlji. Kada su Meleki – anđeoskom mehkoćom i neodlučnošću - zapitali se pred Bogom zar će na Zemlji učiniti Svojim namjesnikom nekoga ko će po njoj nered činiti i krv prolijevati, Bog je otklonio njihovu zapitanost te je, potom, poučio Adema imenima/imenovanju.² Drugim riječima, sposobnost Čovjeka da imenuje – koliko nam je poznato, a sudeći i prema ovim navodima iz *Kur'ana* – jedin-

¹ U nastavku izlaganja povremeno ću koristiti i termin *imenovanje* u značenju *nadijevanje imena*, a ne u značenju *postavljanja na funkciju, dužnost* i sl., premda se ne može sasvim isključiti naročita interakcija između ovih značenja.

² *Kur'an*, 2:30-34.

stvena je: dok se druge žive vrste prepoznaju i “oslovljavaju” mirisima, zvukovima itd., ljudi se prepoznaju i oslovljavaju imenima. Taj božanski značaj imenovanja ogleda se, zatim, i u tome što prema kur’anskom tekstu ima čak 99 “imena” za Allaha: imenovanje je veoma važno, što se vidi i iz mnoštvenosti Božijih “imena”.

Uzgred, valja skrenuti pažnju na specifičan odnos lingvističkog aspekta 99 imena i Onoga Kome su dana, zbog čega ih i stavljam pod znake navodnika. Naime, valja znati da to nije, zapravo, 99 vlastitih imenica, jer nije ni primjereno da jedan-jedini Bog ima tako mnogo vlastitih imena a da pri tome insistira, kao na najvažnijoj dogmi, na monoteizmu: vjerovanje da Allah ima 99 imena neusklađeno je sa beskompromisnim islamskim monoteizmom. Bog u islamu (dakle, i u kur’anskom tekstu) ima samo jedno vlastito ime – *Allah*, a sve ostalo što se naziva Njegovim *lijepim imenima* samo su *pridjevi* koji atribuiraju Njegovo jedino vlastito ime. Ti pridjevi – budući da su upravo u stanju optimalnog atribuiranja – proizvode velike gramatičke i semantičke tenzije; oni su u stanju *poimeničavanja*, nadomak su osvojenja kontekstualnog statusa vlastitog imena, ali nikada ne postaju *vlastite imenice* jer im to ne dopuštaju lingvističke “centripetalne sile”, i takva pozicija je izuzetno moćan izvor njihove posebnosti i potencijala u domenu semantike, gramatike, stilistike, semiotike. Njihov lingvistički “status” je takav – i to jest veličanstven efekt – da su to kategorije koje bitno označavaju svojstva/sifate, ali budući da ni svojstvo nije inače nešto što je apsolutno stalno, to se ove kategorije kontekstualizacijom promeću u attribute koji su u permanentnom i intenzivnom poimeničavanju, jer ime nije – i to je ovdje najvažnije, pošto je riječ o Bogu – temporalna kategorija, kao što to jest svaki glagol, čak i tzv. obični pridjev, koji nije kontekstualno promoviran u status poimeničavanja. U arapskom jeziku, i pridjevi pripadaju kategoriji imena, ali nisu vlastite imenice, i to valja imati u vidu, jer je moguće da su arabisti, ili dio naše uleme, pod utjecajem te tenzije i sila konteksta prenijeli u naš jezik i kulturu naziv *‘ism*, pl. *‘asmā* u značenju vlastite imenice. No, spomenutom Božijom Odlukom da imenovanje navede kao odlučujući Argument, kao i situiranje 99 Božijih atributa upravo u tenziji poimeničavanja, istaknuta je optimalno važnost imenovanja, odnosno nadijevanja imena. Istovremeno, specifičnim statusom 99 imena (broj je simboličan, jer se njime kaže da Allah, zapravo, ima nemjerljiv broj imenički stalnih atributa) naglašava se, na nivou i u ozbiljnosti sakralnosti, intenzitet

povezivanja “gramato-semantičkog” i personalnog, odnos koji nastaje kada se Bogu pri-dijevaju tako brojni semantemi. Čini se da taj odnos – koji se nadaje kao nezamjenljiva potreba za imenovanjem svega, svijeta općenito – u najtješnjoj je vezi sa “strukturom” čovjekova uma, s njegovom recepcijom svijeta i njegovim ljudski tvoračkim kretanjem u svijetu. To načelo koje je Bog univerzalizirao od stvaranja prvog čovjeka do nadijevanja imena - u religijskom ritualu ili u ateističkoj svečanosti – živo je uvijek i svuda, sadržava se i manifestira u mnoštvu aspekata od kojih neki mogu biti u domenu kolektivno nesvjesnog, a neki u domenu svjesnog, čak svečarskog naglašavanja.

Dakle, nadijevanje imena uzvišen je čin u religijsko-kozmičkom značenju, ali i u nizu drugih nivoa i aspekata, koje valja ovom prilikom makar naznačiti. Naime, nadijevanjem vlastitog, ličnog imena ovjerava se na poseban način personalnost a zatim i individualnost svakog ljudskog bića, kao njegova bit, jer nadijevanjem vlastitoga imena, to ljudsko biće se veoma rano – mnogo prije nego što je ono svjesno toga – uvodi u svijet personalnosti, odnosno – ono se izvodi iz domena bezličnosti, totalnog poopćavanja kakvo izražavaju biološke kategorije *beba*, *dijete*, *novorođenče* i sl. Imamo li u vidu ono što sam kazivao o Božijoj Odluci da učini Čovjeka Svojim zastupnikom na Zemlji, kao nešto (sasvim) posebno u univerzumu religijskoga, to znači da je Čovjek uposebljen najprije kao vrsta, kao živo biće, a potom se njegovo uposebljavanje vrši na različitim nivoima – u skladu s tim praiskonskim načelom imenovanja po kome Čovjek imenuje sve u svome svijetu i privilegirani je time kao izuzetnim načinom ovladavanja svijetom, ali se to načelo primjenjuje i na njemu samome, ritualno, prije nego što je i svjestan toga kao osoba, a svjestan jest njegov kolektivitet.

Nadijevanjem vlastitog imena čovjek se najprije personalizira u porodici te se tako utemeljuje i sugerira personalnost kao njegova sudbina. Međutim, valja upozoriti da se u ovoj, kao i u svim fazama personaliziranja i individualizacije, zbiva nešto izuzetno važno, kao neka vrsta antitetičnog pozicioniranja koje se prevladava u sintezi. Naime, nije sporno da se nadijevanjem ličnog imena čovjek (već kao novorođenče) personalizira najprije u porodici, ali on tom vrstom personalizacije, čak individualiziranja, ipak ne iskoračuje iz *kruga zajedništva* koje se tradicionalno i u svim društvima afirmira kao prioritarna vrijednost: porodično zajedništvo, koje se ispoljava u raznovrsnim aspektima, predstavlja se svim članovima porodice, svim njenim personalnostima,

kao vrlina. Dakle, sve personalnosti u toj mikro-zajednici (karakternoj, psihološkoj, “imenskoj”) ugrađuju se i na izvjestan način se prevladavaju u porodičnom zajedništvu. Težak prijestup je kada se neka “osiona personalnost” odmetne od porodice, kada se nedovoljno harmonizira u njenom zajedništvu, i taj prijestup se, *opet*, imenuje: ekscentrična osoba je *crna ovca*; njeno lično ime prevodi se, obrnutim, ili minus-postupkom, u domen uopćenosti, općega imena. Tako će se za člana porodice odmetnutog iz njenog zajedništva kazati da je *crna ovca*, pri čemu više nije bitno hoće li se kazati *Salko je crna ovca*, ili će se naprosto reći: *on je crna ovca porodice*; u svakom slučaju, njemu se oduzima dostojanstvo ličnog imena i zamjenjuje se općim imenom koje je čak prometnuto, u svojoj uopćenosti, u jednu figuru. Drugim riječima, u toj mikro-zajednici postoji tenzija koju proizvode činjenice o različitim aspektima čovjekova personaliziranja i individualnosti te činjenice, na drugoj strani, o njegovom djelovanju *unutar* porodice, a zatim i viših formi zajedništva. Sinteza je zadivljujuća.

Obezličavanje o kome sam maločas kazivao kao o figuri *crna ovca* zaslužuje još jedno distinktivno upozorenje. Naime, nadijevanje vlastitog imena predstavlja, uz sve ostalo, izuzetan izraz dostojanstva kakvo zaslužuje ljudsko biće dostojno poštovanja: važno je zvati čovjeka imenom (i prezimenom) jer se time izražavaju puni dignitet osobe i integritet njene osobnosti i individualnosti. U skladu s tim, upotreba zamjenica za ličnost – posebno zamjenica trećeg lica i naročito za osobe za koje se očekuje izraz poštovanja – neprikladno je, čak se može smatrati atakom na dostojanstvo, na personalnost, na društveni dignitet/ poziciju i sl.³ Takav postupak pripada strategiji neučtivosti. Primjera radi, neprikladno je da student, razgovarajući sa asistentom o profesoru Matvejeviću, kaže: *On mi je preporučio...* nego: *Profesor Matvejević mi je preporučio...* Prvim iskazom vrši se socijalna i odgojna degradacija i studenta i profesora, a drugim iskazom ističe se dignitet i jednoga i drugoga. Odnos prema ličnom imenu – izražen sintagmom *crna ovca*, naprimjer – gotovo je afektivan čin oduzimanja dostojanstva osobi koja je svoju personalnost – prema kriterijima zajednice - izvela do ekstrema i ekscentričnosti; takav čin oduzimanja ličnog imena nesumnjivo je primjerena kazna za nepravilno shvaćenu i izraženu personalnost

³ O “sinonimiji lica” kao efektnom stilskom postupku vidjeti: Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Tugra, Sarajevo, 2007., str. 241-249.

u porodici (zato se ponekad kaže: *ni ime mu se više ne spomenulo / ne spominje...*). Protjerivanje iz personalnosti u anonimnost golema je kazna, jer iskazom za nekoga da je *anonimus* osoba se strogo kažnjava na nivou društvenosti (to je jedna vrsta efektnog izopćenja, osuda etičnosti, kompetentnosti, vjerodostojnosti itd.). Na taj način se osoba protjeruje u tminu bezimenosti, obezličivosti i poniženja, pri čemu valja imati u vidu - bez obzira na to da li je čovjek religiozan ili nije - da se tim činom čovjek istjeruje, čak se progoni, iz Poretka kojeg su čvrsto uspostavili i Bog i Društvo. Efektna je to akcija, i surov je njen rezultat.

Tenzija između personalizacije i njenog prevladavanja pojavljuje se i na drugim nivoima. Iako je nadijevanje imena, u svojoj biti, čin personalizacije i individualiziranja, mikro-zajednica (porodica) "locira" osobu imenovanjem u određenu tradiciju, kulturu, općenito – u nadporodičnu društvenu zajednicu, ali vrlo često i u određenu lingvističku zajednicu ili stvarnost (najčešće se brižljivo odabire ime s obzirom na njegovo značenje, na njegov semantički opseg) te najzad u određen spektar *zajedničkih* emocionalnih sadržaja.

Također se odabirom ličnog imena vrši personalizacija i individualiziranje u okvirima vjerske ili kulturalne zajednice, i pri tome se personalizacija i individualiziranje ograničavaju tim okvirom. U tom smislu, može se zapaziti ritualski karakter imenovanja (vjerski ili svečarski ateistički), pri čemu se vodi računa o tome da "ime bude *naše*", a to znači da je veoma poželjno da ime bude prepoznatljivo u određenom kulturalnom, religijskom, tradicijskom krugu unutar koga se nastoji realizirati kao relativno rijetko, ali katkada i kao tipično, karakteristično za određeni krug/tradiciju, zavisno od prioriteta ili potreba onoga ko nadijeva ime. Na toj razini, imenovanje ima naglašenu ideološku dimenziju, a budući da su u nadijevanje imena uključeni i značajni emocionalni potencijali, to znači da u ovome slučaju "saveznički" djeluju faktori emocionalnog i ideološkog, koji se nastoje – svjesno ili nesvjesno – ipak racionalizirati navodnim potrebama ili okvirima šire društvene zajednice. Na prvi pogled, djelovanje svih ovih sila u nadijevanju imena može se činiti galimatijasom, ili pravim zbirom paradoksa, ali sve to ipak djeluje u jednome horizontu, ma kako širokom.

Uvođenjem pojma *identitet* na ovome mjestu izlaganja, učinit ću stvari jasnijim. Naime, prvotno personaliziranje i individualiziranje stasava do nužnosti izgradnje različitih vrsta identiteta: religijskog, religijsko-tradicijskog, nacionalnog, kulturalnog i drugih formi

identiteta. Subjekt se svojim ličnim imenom identificira i legitimira u intersubjektivnosti svoje zajednice, u identitetu nacije, naroda, vjerske skupine itd. Dakle, tu je izvanredno efektna ona tenzija o kojoj je bilo riječi na početku izlaganja a kojom se temeljna, prvotna personalizacija i individualizacija, čak osobnost, uspješno ugrađuju u nacionalnu, religijsku i u druge vrste osobnosti, odnosno identiteta. Vlastitim imenom se čovjek, najprije, personalizira u porodici. Međutim, to se mora shvaćati uslovno jer se personaliziranje ograničava okvirom porodičnosti, budući da se subjekt svojim imenom individualizirao u porodici u kojoj se istovremeno ostvario kao njen član (porodica je sačinjena od personalnosti) te da ga tu svi prepoznaju kao *svoga* i da se on identificira s porodicom. No, taj “krug” nalazi se u jednom većem (koncentričnom) krugu u kome se individualitet osobe ali i individualitet *njegove* porodice ostvaruju kao individualiteti “šireg raspona” – na putu ka izgradnji i stabiliziranju raznih vrsta identiteta: određen broj persona/lnosti “ugrađenih” u pleme, naprimjer, čini plemenski identitet, nacionalni, vjerski i dr. Dakle, imenovanjem se stalno ističe personalnost/individualitet na različitim nivoima, najprije kao čin diferenciranja, ali se to također stalno prevladava ugradnjom personalnosti/individualnosti u intersubjektivnost, u grupu/grupnost koja se također, relativno i srazmjerno, diferencira od drugih, ali se ugrađuje u sebi nadređeni sistem. Isto načelo važi za imenovanje familija, rodova, genealoških cjelina, naroda, vjerskih zajednica itd. Riječ je o jednome čudesnom i permanentnom dinamizmu čijih krajnjih efekata nismo uvijek svjesni iako je imenovanje – posmatrano u tome složenom dinamizmu – upravo u samome biću individue i zajednice (do najviših njenih sistema), u dinamici njihovih odnosa svih vrsta – od značajnog homogeniziranja i solidarnosti, do (grupnih) sučeljavanja, izopćavanja itd. Drugim riječima, imenovanje u mnoštvu aspekata koje sam ovdje naznačio uopće nije samo forma, nešto sporedno, usputno. Imenovanjem/nadijevanjem imena, uvijek izražavamo najprije jednu poziciju, a zatim vrlo raznovrsne pozicije u istome horizontu, makar i ne bili svjesni toga uvijek ili u potpunosti. Također je važno imati u vidu da imenovanjem ne izražavamo samo svoje ili porodično pozicioniranje u različitim domenima društvenosti već nadijevanjem imena osobi (djetetu), koje je potpuno nesvjesno svoje personalnosti i društvenosti, djelujemo anticipativno, vrlo rano, na njegovo buduće društveno uzglobljavanje, diferenciranje i identificiranje, a posebno na izgradnju

raznih nivoa njegova identiteta. Sve se to, naravno, podupire odgojem i obrazovanjem koji slijede, ali je imenovanje fundament. Ovdje je riječ o Poretku, a ne o ekscesima ili izuzecima: na jednoj strani, imam u vidu vrlo složen “mehanizam” društvenog poretka, a na drugoj strani – i u vezi s tim – iz ovoga se naziru puni smisao i golemo značenje Božanske Argumentacije o imenovanju u kozmičkome praskozorju Njegove Odluke da stvori Čovjeka. Ona pripovijest o dijalogu Boga i Meleka u tome kontekstu nipošto nije prazna ili efemerna priča, već oneobičeni način da se izrazi Uzvišeni Smisao.

Slojevitost identiteta koji se izgrađuje *i* imenom ilustrirat ću vlastitim imenima Bošnjaka, ili bošnjačkih muslimana. Naime, bošnjački muslimani daju svojoj djeci, tradicionalno, imena orijentalno-islamskoga porijekla. Oni se time u Bosni i Hercegovini diferenciraju od drugih konfesionalnih zajednica i istovremeno grade svoj “religijski identitet” (naravno, ja pravim razliku između *religijski* i *vjerski*). Na Balkanu je posebno složeno pitanje što je religijski identitet snažno participirao u građenju nacionalnog identiteta. To je široka tema koja zaslužuje posebno razmatranje, a za potrebe moga izlaganja dovoljno je reći da je stvaranje jednoga resursa vlastitih imena u bošnjačkih muslimana povezano s “matičnim zemljama islama” (onima na Bliskom istoku) te da se i time ova zajednica u bosansko-bošnjačkome prostoru diferencira od drugih, odnosno ona se “personalizira”, ili se individualizira kao vjerska skupina koja ostvaruje i nacionalni identitet na tim osnovama. (Naravno, nije svaka osoba s muslimanskim imenom istovremeno i vjernik musliman, ali – opet je riječ o odstupanju od pravila.) Međutim, identitet koji se ostvaruje na taj način na razini kolektiviteta uključuje se u vrlo širok kulturalni prostor – u onaj orijentalno-islamski – a to je već složeno umnožavanje i umrežavanje identiteta putem imenovanja: vjerskog identiteta, nacionalnog, kulturno-civilizacijskog. Sa ove tačke, moglo bi se krenuti u izlaganje o određenom stepenu kosmopolitizma, ili, još bolje, internacionalizma baštinika danih imeničkih resursa, jer ovo o čemu je riječ zatičemo i kod drugih naroda i konfesionalnih zajednica a ne samo kod Bošnjaka i muslimana u Bosni. Ne zalazeći u detaljnu analizu ovoga fenomena, iznesenom naznakom želim ukazati kako velike silnice imenovanja djeluju u aspektima *i posebnosti i zajedništva* istovremeno. Očigledno je da će se, naprimjer, ime *Mustafa* u Bosni identificirati kao muslimansko, zatim kao bošnjačko, zatim kao orijentalno-islamsko (stalno iz “kruga” u “krug”), premda je moguće i

njegovo “strogo lokaliziranje” oblikom *Mujo* – sve dotle da se nadaže kao tipično, predstavno bošnjačko-muslimansko ime. Prisustvujemo naprezanju imena da obilježi i izrazi identitet, odnosno različite aspekte identiteta.

U kojoj mjeri je ime neimar identiteta na različitim nivoima može pokazati, također u Bošnjaka, karakteristična pojava, izražena naročito u vrijeme socijalističke Jugoslavije, ali i kasnije, u nešto manjoj mjeri. Naime, u eri srpsko-hrvatskog nacionaliziranja Bošnjaka, višedecenijskog problematiziranja i negiranja njihova nacionalnog identiteta, nametanja kolektivne krivnje zbog “izdaje pradjedovske vjere”, kao i izraženog otpora prema njihovoj vezanosti imenima za islam koji se najčešće smatrao neprijateljskim i remetilačkim faktorom, bila je raširena pojava među Bošnjacima da djeci nadijevaju nekad srpska ili hrvatska imena, a češće imena koja ne pripadaju ni jednoj konfesionalnoj zajednici i ne prepoznaju se, tradicijski, u bilo kojoj nacionalnoj zajednici. Ta vrsta imena nazivana je (da se poigram riječima, iako su u pitanju odveć ozbiljne stvari) *narodnim imenima* (nacionalno “neutraliziranim”, navodno i neautentično internacionaliziranim) a zapravo su, u samoj osnovi i u namjeri, mimikrijska, *identitarno “maskirna”*; ona nisu, ustvari, uopće neutralna jer snažno izražavaju odnos imenovateljā prema društvenoj, političkoj, općenito prema ideologijskoj poziciji u kojoj su se našli. Naravno, osoba koja nosi takvo ime ne snosi za to nikakvu odgovornost niti ima zaslugu, i ona može, načelno, formirati identitet suprotno namjerama onoga ko joj je dao ime, ali je riječ o raširenoj pojavi u jednome vremenu, o pojavi kojom se izražavalo pristajanje na problematiziranje vlastitoga vjerskog i nacionalnog identiteta, a time i dostojanstva.

* * *

Dosadašnje izlaganje upućuje na to da se nadijevanje imena shvati kao kompleksan pozitivitet, odnosno kao čin istovremenog individualiziranja i socijaliziranja, čin u koji se unose vrlo raznovrsni aspekti pozitiviteta. U većini slučajeva, u nadijevanje imena najprije se unose emocionalni sadržaji roditelja, katkad i šireg kruga porodice koja se u izboru imena krajnje brižljivo odnosi prema njegovoj semantici u prvome redu, ali i prema njegovoj religijskoj/konfesionalnoj identifi-

kacijskoj funkciji - sve do njegove internacionalne funkcije u jednome kulturalnom ambijentu. Bošnjaci se, naprimjer, najčešće pitaju u toj prvoj fazi kakvo značenje ima vlastito ime koje namjeravaju nadjenuti potomku, jer se ono uzima uglavnom iz jezika orijentalno-islamskog kruga – prema zahtjevima tradicije, odnosno kulturalnog ili vjerskog identificiranja. Za razliku od nekih drugih jezika i njihovih kultura, u bošnjačkome nadijevanju imena orijentalno-islamskog porijekla nije odmah i nije uvijek prepoznatljivo njegovo semantičko polje, njegovo “značenje”, a iz toga proizlazi da se njegov pozitivitet unekoliko “misticira” i “egzoticira” situiranjem u orijentalne jezike. S druge strane, ista ova činjenica naglašava jednu vrstu internacionaliziranja subjektiviteta i identiteta, što može predstavljati vrijednost po sebi, iako u bošnjačkome okruženju nadijevanje takvih imena katkad izaziva podozrenje kod onih koji imaju otpor prema toj kulturi općenito, pa mnogi Bošnjaci pribjegavaju “maskirnim” imenima, time i kamufliranju identiteta. To je već domen izrazitog ideologijskog sučeljavanja i identitarnih ekscesa.

U književnosti nailazimo i na inverzivne primjere – kada autor/narator daje ime liku sa optimalnim negativnim sadržajima koji su u funkciji karakterizacije lika, a katkada čak i zajednice kojoj lik pripada predstavno. Kao primjer mogu poslužiti neka negativizirana imena muslimana u djelima Ive Andrića, kojima autor, negativizirajući lik, referira ili sugerira njegovim imenom/nadimkom negativitet zajednice koju lik predstavlja u djelu. Ili, u *Hiljadu i jednoj noći* postoji galerija likova sa imenima izrazito “negativne semantike” a ti likovi su negativni u narativnom univerzumu djela; suprotno ovome se imenuju u *Hiljadu i jednoj noći* likovi koji se situiraju pozitivno. Čitaoci djela koji ne znaju arapski jezik nisu u stanju zapaziti taj Šeherezadin “naracijski mehanizam”. (Nadam se da ću nekada naći vremena da toj odlici *Hiljadu i jedne noći* posvetim posebnu pažnju.) Inverzivno unošenje negativnih sadržaja zbiva se i onda kada se osobama u realnom svijetu, koje već imaju imena pozitivnih značenja, daju nadimci s negativnim značenjima.

No, vratimo se onome prvom činu – nadijevanju imena u krugu porodice, u fazi kada se tim činom i značenjem imena nastoji izraziti optimum pozitiviteta, u mnoštvu aspekata: personalizaciji, karakterizaciji, izgradnji mnogih vrsta identiteta (ličnog, kolektivnog, vjerskog, nacionalnog i dr.). Dokle idu ta naprezanja za pozitivitetom može posvjedočiti i ovaj moj tekst. Naime, povod, ili inspiracija za moj tekst jest ime moje unuke *Ajne*, čije semantičke sadržaje ću upravo predstaviti,

ali prije toga valja reći kako je svojevrsan pozitivitet već sama činjenica da djed u povodu ličnog imena potomka piše rad o pozitivitetu imenovanja, i da sve to, na kraju, ilustrira imenom svoga potomka. Naravno, mogao sam uzeti i neko drugo ime za ilustraciju, ali odabirom upravo ovoga želim ukazati na to kako se slojevitosti pozitiviteta multipliciraju: ovom analizom i navođenjem primjernog ličnog imena *Ajna* svjedočim kako ime, pored svoje semantike, gradi pozitivitet u širem porodičnom ambijentu, kako je u stanju proizvesti naročitu sintezu – upravo kao što je ovdje slučaj – emocionalnog i stvaralačkog.

Semantičko vrelo svakog ličnog imena nije u istoj mjeri obilno, odnosno – semantičko polje svakog imena nije jednako široko. Ime *Ajna*, koje uzimam kao primjer neimarstva u pozitivitetu, ima svoj istok u arapskom jeziku, u triliteri *ʾyn*. Taj korijen ima izuzetno razuđenu semantiku koju gotovo nije ni moguće iscrpiti u ovome radu. U tome golemom semantičkom polju zatičemo značenja, među ostalima: pupoljak; prsten; zlatnik; gotovina; sunčev disk; dugotrajna kiša; južni oblak; jezičak vage; supstanca; bit, suština; imovina; moć; znanje; zdravlje; znatnost; očevidnost; individua; brat (u značenju: neko izuzetno blizak i drag) itd. Otuda je i riječ *ajan* = velikan, prvak; istaknuta ličnost.

Navodeći samo dio jedva preglednog semantičkog polja ovoga korijena, želim ukazati kako on sadrži značenja koja na prvi pogled nemaju neposrednu vezu, ali je ipak ostvaruju u tom smislu što ta značenja predstavljaju *sumu pozitiviteta* koji gotovo izmiče preglednosti (u autoritativnom arapsko-arapskom rječniku *Lisān al-ʿArab*, morfološki derivati ovoga korijena, njihova značenja i primjeri nižu se na 16 stupaca enciklopedijskog formata).

Međutim, nizanjem navedenih pozitivnih značenja (to je domen leksike i semantike) ne završava se panorama pozitiviteta već se on kruniše i, naročito - dinamizira se upravo nadijevanjem toga vlastitog imena iz navedenog korijena. Drugim riječima, ugradnjom ili prijenosom svih navedenih (i navedenih) značenja korijena – ali i njegovih preobilnih izvedenica koje mu *pripadaju* (koje se, dakle, aktiviraju gradeći isto polje) – pozitivitet tih značenja se optimalizira, jer se sva - kao sukus - ugrađuju u vlastito ime, a vlastito ime, sa svoje strane, sve njih povezuje, dinamizira; ono obasjava i artikulira suvislost i sintagmatiku njihova niza, što nije očigledno u leksikografskom (rječničkom) predstavljanju. Vlastito ime je izuzetna vrijednost po sebi, jedna od vrijednosti najvišega reda, tako da nastaje snažna interakcija

između tih značenja po sebi i u sebi, i onoga što daju vlastitom imenu te onoga što vlastito ime daje njima. Po svemu sudeći, ni Bog u onome kozmičkome času nije slučajno dao ime prvome čovjeku *Adem*, kao što On inače ne čini ništa slučajno. Teolozi kazuju kako u tome imenu ima mnogo referencijalnog i figurativnog, baš kao u ljudskome činu nadijevanja imena. Veli se, naime, kako je dobio ime *Adem* zato što se tim korijenom označava boja njegove kože (korijen znači: *smeđ* i *koža*), a u krajnjim domašajima referentnosti to ime upućuje *na boju zemlje i na zemnost na koju je Adem osuđen*. Lingvisti i stilističari mogu samo podržati i obogatiti ovo tumačenje sjajnog, božanskog sazdanja smisla u ogromnoj lepezi, i ljudi mogu biti sretni što im je darovao isto načelo imenovanja, kao Svoj dar. U krajnjim konsekvencijama, teško je izvesti nadijevanje imena iz aure sakralnosti i svesti ga u sivilo profanosti, jer se jedva mogu naslutiti ogromni pozitivni potencijali imenovanja općenito i nadijevanja ovoga imena posebno.⁴

Vraćajući se značenjima navedene osnove iz koje je izvedeno ime *Ajna*, valja ukazati na to da postoje još dva istaknuta značenja koja upućuju na naročit pozitivitet – onaj koji se ističe u domenu semiotike. Iz korjena *'yn*, iz koga je izvedena vlastita imenica *Ajna*, izvedena je opća imenica *'ayn*, koja ima dva značenja: *izvor* i *oko*. U domenu jezika, to su dva različita značenja, naravno, jer očigledno je da *izvor* i *oko* nisu isto. Međutim, u domenu semiotike, njihova značenja su izuzetno bliska, čak imaju “udružen” pozitivitet: *izvor* i *oko* su dragocjenosti najvišega reda jer su životodavni i “životovrijedni”; oni predstavljaju najviše simbole egzistencijalne i faktičke vrijednosti (*izvor* > *voda* > *život*) i životne radosti (*oko* > *vid* > *svjetlost* itd.)

⁴ Očito, o Božijoj naklonosti Čovjeku svjedoči u arapskom (kur'anskom) jeziku i opća imenica za čovjeka: *insān*. Često me iznenadi nemali broj teologa u Bosni koji ime *insān* tumače džematu tako što, vele, znači *zaboravko* – u smislu nemara i nebrižnosti kao, navodno, temeljnog čovjekova svojstva. Ova netačnost je gotovo šokantna, nesretno pogrešna lingvistički i egzegetski. Naime, imenica *insān* izvedena je iz korijena *'ns* (alif-nūn-sīn) a njegovo semantičko vrelo je: *uljudnost, ljubaznost, (biti) prijatelj* i sl. Tim imenom se, dakle, ističe specifično i obostrano pozitivna veza između Boga i Čovjeka (naročito kada je druga imenica ispisana velikim početnim slovom). Dotle, *zaborav/zaboravnost* izvodi se iz korijena *nsy* (nūn-sīn-yā), a glagolska imenica, odnosno infinitiv toga korijena je *nisyān*. Ta ulema izvršila je grubu permutaciju naoko sličnih oblika *insān* i *nisyān* te su tako pozitivitet odnosa Bog-Čovjek prometnuli jezičkom i logičkom vratolomijom u negativan odnos.

Tenzije pozitiviteta stalno jačaju; one se još uvijek ne okončavaju. Naime, *izvor* i *oko* nisu slični i jedinstveni samo po vrijednosti nego su veoma slični – i to je čudesno a sintetizirano je u imenu *Ajna* – u semantičkom značenju: tamo gdje je nastala riječ/pojam *'ayn*, oko i vrelo veoma nalikuju jedno drugome – fizički, u prostoru, premda se ta sličnost prepoznaje i u drugim geografskim prostorima (kaže se za planinsko jezero, recimo, *gorsko oko*). No, u arabljanskom prostoru *izvor* ima mnogo veću vrijednost nego u našem prostoru (zbog rijetкости), tako da se *izvor* u tome prostoru javlja i kao semiotički stilem najvišega mogućeg reda, neusporediva vrijednost, pa u tom smislu i ime *Ajna* istovremeno referira i transferira najviše vrijednosti. Tu golemu razliku u semiotici uvijek je korisno imati u vidu jer se figurativni jezik zna vrlo snažno, čak neočekivano pomjerati, naročito kada mu se “nalaže” da prenese određene kvalitete. Primjera radi, kada Arapin želi kazati da je dobio plaću ili dobar honorar, reći će: *Pala/padala je kiša*. To jest primjereno njegovom suhom ambijentu, gdje je kiša rijetkost i vrijednost, dok bi u nas za istu priliku bilo primjerenije kazati: *Granulo je sunce*.

Dakle, ime koje predstavljam postaje stilem u dva nivoa istovremeno: u jeziku i u prostoru, lingvistički i semiotički stilem. A stilem je po sebi vrijednost, ili – on je oneobičenost kao vrijednost. Njegova stilogenost ispoljava se i u tome što se realizira u jednome prostoru i u jednome jeziku (u ovome slučaju u Bosni i u bosanskom jeziku) transferirajući se iz drugoga prostora i jezika (iz arabljanskog prostora i arapskoga jezika), povezujući ih sve kvalitetom, u neprekidnom naprezanju da stalno dograđuje pozitivitet. Jer, jedno te isto ime nikada nema identično značenje u svakom vremenu, prostoru i jeziku. Tako i ime *Ajna*, apsorbirajući sva navedena značenja, sadržaje i implikacije – od drevnog semitskog jezika (arapskog) i arabljanskog ambijenta – realizira se ipak unekoliko drukčije u Bosni u 21. vijeku. Takva realizacija jest priraštaj vrijednosti, i – kao da tome nema kraja...

Božija pripovijest o kozmičkom značaju imenovanja dobiva golem i nikada dokraja obuhvaćeni smisao ♦

Esad Duraković

Naming Man and the World

Summary

Out of all living creatures, naming is generally the privilege of man and the Qur'an speaks about that. Naming is an act that starts the very complex process of personalisation, of creating an individual. However, naming a human being is also a restriction, since the selection of a name identifies the person who carries it in different aspects of their social realisation and establishment: in the family, in the community identified as a national entity, establishment within the boundaries of religious or cultural identity. In considering this dual action of the process of giving proper names (in the process of developing the personality of the holder and the development of a wider identity), this paper focuses in particular on the process of giving proper names among Muslim Bosniacs.

Key words: name, naming, identity: religious, cultural.